

Kitap- İktidarın 'ideal toplum' düşüncesi ve Diyanet

Burcu Karakaş, 'Biz Her Şeyiz' çalışmasında iki soruya yanıt arıyor: “Diyanet İşleri Başkanlığı, nasıl oldu da bu konuma geldi?” ve “Diyanet, eriştiği ayrıcalıklı konumda nasıl çalışmalar yapıyor?”

3 Haziran 2021 tarihli Ali Bulunmaz imzalı kitap tanıtım yazısı: [İktidarın 'ideal toplum' düşüncesi ve Diyanet \(gazeteduvar.com.tr\)](http://gazeteduvar.com.tr)

Bütçesiyle, kurumun başkanı ve çalışanlarının açıklamalarıyla, çatısı altında yürütülen projelerle, siyasetle girift ilişkisiyle ve kuruma dair yapılan haberlerle sürekli gündemde Diyanet İşleri Başkanlığı.

2002'den beri iktidar eliyle sürdürülen toplum mühendisliğinin en önemli parçasına dönüştürülen, halkın hatırı sayılır bir kesimince tartışılıp eleştirilen bu kurumun hâli pür melaline ilişkin "Biz Her Şeyiz'-Diyanet'in İşleri' başlıklı çalışmasında Burcu Karakaş, iki temel soruya yanıt arıyor: “Diyanet İşleri Başkanlığı, nasıl oldu da bu konuma geldi?” ve “Diyanet, eriştiği ayrıcalıklı konumda nasıl çalışmalar yapıyor?”

Karakaş'ın bu sorulara cevap arama ve bulma süreci, kurulduğu günden beri tartışılan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın faaliyet alanlarının nasıl genişletildiğini gözler önüne sererken özellikle 2002'den sonra, politika üretme veya siyasete daha çok dâhil edilme, dolayısıyla iktidarın istediği “ideal toplum” yaratma düşüncesi ve eylemini ortaya koyuyor.

'DİYANET A.Ş' ELİYLE YÜRÜTÜLEN TOPLUM MÜHENDİSLİĞİ PROJESİ

1950'lerden başlayarak yetkileri ve faaliyet alanları artırılan, 1982 Anayasası'yla birlikte, Karakaş'ın da hatırlattığı gibi Diyanet'e, Türk-İslam sentezini toplumda güçlü temellere oturtma görevi verildi. Eli okullara, yurtlara ve kültür-sanata kadar uzanan kurumun, kapatılması ya da faaliyetlerinin kısıtlanmasının yolu yasal düzenlemelerle kesildi.

2002'den sonra hız verilen “yeni nesil” yetiştirmede, “milli ve manevi değerleri sağlama” çalışmalarında Diyanet önemli bir araca dönüştürüldü. Karakaş'ın ifadesiyle “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın her sene artan bütçesini, toplumu dizayn etmeye yönelik faaliyetlerini ve açıklamalarını konuşmak neredeyse gündelik hayatımızın rutin bir parçası hâline geldi, kadınların kaç çocuk doğurması gerektiğinin bile artık Diyanet İşleri Başkanı'na sorulduğu günlerden geçiyoruz.”

Diyanet'in sorumluluklarının ve faaliyetlerinin “cami dışına” taşınması, sosyal ve kültürel yaşamın yeniden düzenlenmesi anlamına geliyor. Karakaş, bu fiili ve resmi durumun yanı sıra “Diyanet'in itibarının, hiç olmadığı kadar önemsendiği, kurumu itibarsızlaştırdığı düşünülen yayın ve açıklamaların dikkatle takip edilerek onlara anında yanıt verildiği” notunu düşüyor.

Tüm bunlarla birlikte, Diyanet, “ahlaki ve sosyal açıdan olumsuz sonuçlar doğurduğunu” belirttiği yayınları ve feminizmi kıyasıya eleştiriyor; aile içi şiddet konusunda kadınlara “sabır” ve “fedakârlık” telkin ediyor, fetvalar ve vaazlar aracılığıyla sosyal ve kültürel yaşama dair “fikirlerini”, hem Türkiye'de hem de yurt dışında paylaşıyor.

Karakaş, araştırmasında bu faaliyetlerin bütçesine geniş yer ayırmış. Ayrıca 2002'den beri Diyanet'e tahsis edilen taşınmazlar, açılan kadrolar ve kurum içinde oluşturulan birimler ile personel atamalarına ilişkin ayrıntılı bilgiler bulunuyor kitapta. Bunlarla birlikte, Diyanet'in yürüttüğü ve yürüteceği projeler ve çalışmalar yani “nitelikli din hizmeti” için talep ettiği

ödeneklere, Türkiye Diyanet Vakfı'nın kasasına giren para ve vakfın faaliyetlerine dair bilgi ve belgeler, "Diyanet A.Ş." başlığı altında sunuluyor okura.

Karakaş, Diyanet'e ayrılan kaynaklar bağlamında, Çiğdem Toker'in belirlemesini hatırlatıyor: "Her bütçe, aynı zamanda siyasi iktidarların kaynak dağıtım tercihlerinin belgesidir."

'İNANÇLI' VE 'HUZURLU' TOPLUM İÇİN 'İFFETLİ' VE 'FAZİLETLİ' AİLE

Diyanet'in, "kutsal aile"ye dair görüşleri ise Karakaş'ın çalışmasının en önemli bölümlerinden biri; kadına "af", "şefkat" ve "hoşgörü" tembih edildiği, erkeğin ise çalışmayla ve ev dışı hayatla özdeşleştirildiği bu görüş ve "fikirler" de 2002'den itibaren hız verilen toplum mühendisliğinin yapı taşlarından. Karakaş, Diyanet yetkililerinin aileyi, "sırların ifşa edilmemesi ve bütünlüğünün korunması gereken, bu işin sorumluluğunun yalnızca vatandaşa bırakılmadan kurum tarafından üstlenileceği, 'tehdit' ve 'tehlikelerle' karşı karşıya kalan bir kale" diye nitelendiğini anımsatıyor. "Kutsal aile kurumunun" yapısının güçlendirilmesi için yayınlar yapan, fetvalarla "fıtrata uygun yaşamayı" salık veren Diyanet yetkilileri, hem evlilik dışı ilişkileri ve LGBT+ birliktelikleri "helak olma" sebebi sayıyor hem de "son umut" ve "son kale" saydığı ailenin yaşayıp yaşatılması için evliliklerin, gerçekleştirilme ve sürdürülme koşullarına ilişkin görüşlerini sıralıyor. Başka bir deyişle "inançlı" ve "huzurlu" toplumun çimentosunun "dine uygun kurulmuş, 'iffetli' ve 'faziletli' aile olduğu" vurgulanıyor.

Bütün bunlara uygun olarak Diyanet'in en tepesinden Aile ve Dini Rehberlik Büroları'ndaki görevlilere kadar kurum çalışanları, aile içi şiddeti görmezden gelir veya hafife alırken kadının "merhametiyle" ve "sabırla" sürecek "mutlu evlilikler"i, çocukla tesis edilecek "huzurlu ve mutlu yuvalar"ı öğütlüyor.

Dini referanslı aile modelini, Diyanet'in yayınlarını inceleyip kurum görevlileriyle bizzat görüşerek ve açıklamalara (hutbelere ve vaazlardan örneklere) yer vererek ortaya koyan Karakaş'ın, "kutsal aile kurumu" çalışmaları ve sonuçlarına dair yorumu şöyle: "Kurum içinde yükselen cılız karşı çıkışlara rağmen, Diyanet'in kadın haklarını dini referanslarla yeniden ele alarak topluma kabul ettirme çabası tüm hızıyla sürüyor. Bu noktada şüphesiz ki en büyük çelişki, Diyanet'in laik bir devlet yapılanması içinde hukuk devletinin sunduğu hakları İslâmi referanslarla yeniden tanımlama konusundaki ısrarıdır. Yapısal bir problem olan kadına şiddet sorununa 'merhamet', 'vicdan', 'şefkat' gibi kavramlarla çözüm üretilebileceği fikri düzenli olarak dile getiriliyor. Kadınlara 'en son çare' olarak boşanma telkin edilirken çekilen her türlü eziyet karşısında sabretmeleri salık veriliyor. İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının ardında yatan temel nedenlerden birinin, kadınların artık tereddüt etmeden açtığı boşanma davaları olduğunu belirtelim. Ne yazık ki başta Diyanet'in faaliyetleri olmak üzere, 'kutsal aile' birliğinin dağılmaması için boşanmaların engellenmesine yönelik çalışmaların bedelini, kadınlar hayatlarıyla ödüyor."

BİR 'BEKA SORUNU' OLARAK GENÇLERİN 'DİNİ' EĞİTİMİ

Diyanet eliyle yürütülen dini referanslı toplum mühendisliğinin aile dışındaki önemli basamaklarından biri de çocuklara verilen "eğitimler." Karakaş, Diyanet'in bu projelerinin, ilk ve ortaöğretimle sınırlı kalmadığını, ana sınıfları ve anaokullarına uzandığını vurgulayıp yakın geçmişteki örnekleri ele alırken yeni rejim inşasında "değerler eğitimi" adıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin payını yorumluyor.

Meselenin diğer tarafında ise bir “beka sorunu” olarak gençlerin “dini eğitimi” bulunuyor; üniversitelerde inşa edilen camiler, yurtlarda görevlendirilen Diyanet personelinin yürüttüğü “manevi danışmanlık hizmetleri”, sohbet ve Kuran okuma programları, “gençlerin milli ve manevi değerlere uygun yetiştirilmesi”ne yönelik etkinlikler ve yayınlar, “Diyanet gençliği”ni genişletme amacıyla kurulan kulüpler ve düzenlenen çalıştaylar, “dindar lise gençliği”nin sayısını artırmak için hayata geçirilen projeler ve kurulan medya mecraları, bu “eğitim”e dahil. Karakaş’ın ifadesiyle Diyanet, bu etkinlikleriyle “devletin ‘ideolojik aygıtı’ olarak kendisine atfedilen işlevin hakkını veriyor.”

Karakaş’ın, Ali Bardakođlu’yla gerçekleştirdiği söyleşi de kitabın önemli bölümlerinden. Bardakođlu, Diyanet’in görev tanımını yaparken bugün tanık olduğumuz sorunlara işaret ediyor adeta: “Diyanet iki şey yapacak: Birincisi, İslâm dini hakkında toplumu doğru bilgilendirecek, İslâm’ın doğru bilgisiyle toplumu aydınlatacak. İkincisi; ibadet yerlerini düzgün bir şekilde kamu yararı mantığıyla yönetecek. O kadar, iki tane görevi var. Bir de yapmaması gerekenler var. Siyasetin dışında duracak, toplumsal ayrımcılık yapmayacak.”

Bardakođlu’nun vurguladığı diğer bir nokta ise “Diyanet eleştirisinin, din eleştirisi olmadığı” ve “siyasetin Diyanet’e, Diyanet’in de siyasete karışmaması gerektiği.” Bardakođlu, bu sözleriyle Karakaş’ın kitap boyunca anlattığı sorunları özetlemiş ve içeriden biri olarak problemlerin çözüm yolunu göstermiş.

Karakaş, kitabın son sayfalarında şöyle diyor: “Kimi faaliyetler uğruna hukuk ilkelerinin göre göre çiğnenmesi, bu hukuksuzluklara karşı çıkarılan seslerin duymazdan gelmesi sadece Diyanet’e değil, devlet kurumlarının tamamına zarar veriyor. Din ve devlet işlerinin iç içe geçmesiyle yetki alanlarının sınırları muğlaklaşıyor. Bu ‘yeni normal’, Diyanet’in konumunu güçlendirmeye yararken işbirliği yaptığı kamu kurum ve kuruluşlarının bir kısım yetkileri gaspa uğruyor, devlet bütçesi belli bir tanımı olmasa da sürekli dile getirilen ‘toplumun dinî ihtiyaçları’ uğruna Diyanet için harcanıyor, kadın ve çocuk hakları ihlal ediliyor. Diyanet’in dokunulmaz olması gerektiğine yönelik kamuoyunda oluşturulmak istenen algı, kurumun faaliyetlerine yönelik kapsamlı tartışma fırsatını ortadan kaldırıyor.”

Diyanet İşleri Başkanlığı; dokunanın, eleştirenin ve hakkındaki gerçekleri belgelerle ortaya koyanın yanacağı bir kurum hâline getiriliyor hızla. Bu durum da yirmi yıllık toplum mühendisliği sürecinin son düzlüğünde karşımıza çıkan, yaşama ve siyasete egemen kılınmaya çalışılan biat kültürünün bir yansıması.

Karakaş, "Biz Her Şeyiz'-Diyanet'in İşleri'nde, bu son düzlüğe adım adım nasıl geldiğimizi haberlere, belgelere, yaptığı görüşmelere ve yorumlara dayanarak açıklıyor.